

به نام خدا

تحلیل استنادی مآخذ پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در چهار گرایش
آلی، تجزیه، معدنی، فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز

به وسیله ی

سلیمان شفیعی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از
فعالتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

۱۳۸۱ / ۱۱ / ۱۰

در رشته

علوم کتابداری و اطلاع رسانی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

وزارت اطلاعات و ارتباطات
جمهوری اسلامی ایران

۴۴۹۹۱

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه عالی :

دکتر جعفر مهرداد استاد بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی (رئیس کمیته)
دکتر زهیر حیاتی استادیار بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی
دکتر محمد خیر دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

دی ماه: ۱۳۸۱

تقدیم بہ پدر و مادر عزیز
مہربان و بزرگوارہ

۲۰

۲۰۹۱

سپاسگزاری

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

چراغ دل به نور جان برافروخت

شکر و سپاس خداوند متعال را که توفیق اتمام این دوره از تحصیلات را به بنده ارزانی داشت، بر خود واجب می دانم از استاد ارجمند و بزرگوارم جناب آقای دکتر جعفر مهرداد که در طول این دوره از تحصیلاتم و همچنین در تکمیل و تدوین این پایان نامه با راهنمایی ها و ارشادات اندیشمندانه خود مرا یاری فرمودند تشکر و قدردانی نمایم، امید است که توفیق بهره مندی از محضر ایشان همیشه شامل حال اینجانب باشد.

همچنین بی شائبه ترین سپاسم را تقدیم اساتید محترم و بزرگوارم جناب آقای دکتر زهیر حیاتی و جناب آقای دکتر محمد خیر که بنده را در تکمیل و تدوین این پایان نامه یاری رساندند تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از استاد محترم و بزرگوارم جناب آقای دکتر عبدالرسول جوکار که در طول این دوره از تحصیلات از تجربیات و ارشادات ارزشمندشان استفاده نموده ام تشکر و قدردانی نمایم.

از خانواده محترم و بزرگوارم که موجبات تحصیل بنده را فراهم آورده اند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از تمام اساتید و کارمندان بخش علوم کتابداری و اطلاع رسانی، سرکار خانم انسیه محمدیان، سرکار خانم مکتبی مسوول بخش پایان نامه های کتابخانه ملاصدرا، دوستان عزیزم آقای عفت نژاد، مرادی، جانانی و سایر دوستان به خاطر همکاری هایشان کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

تحلیل استنادی ماخذ پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در چهار گرایش آلی، تجزیه، معدنی، فیزیک طی سال های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز

به وسیله ی

سلیمان شفیعی

هدف این تحقیق تعیین میانگین میزان استنادها، توزیع زمانی استنادها، عمده ترین شکل منابع مورد استناد، توزیع جغرافیایی استنادها، نیم عمر انواع اطلاعاتی مورد استناد و پر استناد ترین نشریات ادواری می باشد.

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش تحلیل استنادی است. روش آماری مورد استفاده، روش توصیفی است. جامعه مورد بررسی این پژوهش ۱۳۳ پایان نامه کارشناسی ارشد شیمی در چهار گرایش مذکور در دانشگاه شیراز می باشد.

نتایج تحقیق نشان می دهد که میانگین تعداد استنادها در گرایش آلی ۱۰۸/۵، تجزیه ۱۰۰/۲۹، معدنی ۹۸/۱، فیزیک ۵۷/۱۳ و در مجموع چهار گرایش میانگین استنادها ۹۶/۱۶ می باشد.

عمده ترین شکل منبع اطلاعاتی مورد استناد، نشریات ادواری می باشد که میزان استناد از آن در گرایش آلی (۷۲/۲۶ درصد) گرایش تجزیه (۷۷/۶ درصد) گرایش معدنی (۷۴/۵ درصد) و گرایش فیزیک (۶۹/۹۲ درصد) می باشد. در مجموع چهار گرایش نشریات ادواری با (۷۴/۰۴ درصد) و سپس کتاب با (۱۰/۵۶ درصد) قرار دارند.

توزیع جغرافیایی کتابهای مورد استناد نشان می دهد که در گرایش آلی، تجزیه، معدنی و فیزیک امریکا به ترتیب (۵۹/۳۳ درصد)، (۶۹/۴۵ درصد)، (۴۵/۴۵ درصد) و (۵۸/۶ درصد) در رتبه اول و انگلستان به ترتیب با (۱۸/۱۸ درصد)، (۱۶/۲۹ درصد)، (۲۶/۲۶ درصد) و (۲۳/۷۷ درصد) در رتبه دوم قرار دارد. در مجموع چهار گرایش امریکا با (۶۰/۸۴ درصد) در رتبه اول و انگلستان با (۱۶/۶۵ درصد) در رتبه دوم قرار دارد.

بررسی نشان می دهد که نیم عمر منابع در گرایش آلی ۲۱/۵۱ سال، تجزیه ۱۸/۹۲ سال، معدنی ۲۰/۷۸ سال و فیزیک ۲۶/۱ سال می باشد. نیم عمر منابع در مجموع چهار گرایش ۲۰/۸۲ سال می باشد.

پراستناد ترین مجلات در هر گرایش و مجموع چهار گرایش مشخص گردیده اند و در پایان پژوهش پیشنهادهایی ارائه گردیده است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

	چکیده
	فهرست جداول
	فصل اول: معرفی پژوهش
۱	مقدمه
۴	بیان مساله
۶	اهداف پژوهش
۶	اهمیت پژوهش
۷	سوالات پژوهش
	فصل دوم: پیشینه پژوهش
۹	مقدمه
۹	پیشینه پژوهش در ایران
۱۴	پیشینه پژوهش در خارج از کشور
	فصل سوم: روش شناسی پژوهش
۱۹	روش پژوهش
۱۹	جامعه مورد پژوهش
۱۹	روش و ابزار گردآوری داده ها
۱۹	روش تجزیه و تحلیل داده ها
۲۰	تعریف واژه ها و اصطلاحات مهم
	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش
۲۲	مقدمه

- ۲۲ سؤال اول: میانگین تعداد استنادها برای هر پایان نامه چقدر است؟
(به تفکیک هر گرایش و در مجموع چهار گرایش)
- ۲۴ سؤال دوم: توزیع استنادها در پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در چهار
گرایش آلی، تجزیه، معدنی و فیزیک از نظر زبانی طی سال های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹
سؤال سوم: کدامیک از انواع منابع اطلاعاتی در نوشتن پایان نامه ها بیشترین کاربرد
را دارند؟ (در هر یک از گرایش ها و در مجموع چهار گرایش)
- ۲۶
- ۲۹ سؤال چهارم: توزیع جغرافیایی کتابهای استناد شده در هر گرایش و در مجموع چهار
گرایش چگونه است؟
- ۳۲ سؤال پنجم: از نظر زمانی منابع کدام سال ها به ترتیب بیشترین استناد را پذیرفته
است؟ (تعیین نیم عمر منابع)
- ۵۴ سؤال ششم: پر استنادترین نشریات ادواری به تفکیک هر گرایش و در مجموع چهار
گرایش کدامند؟

فصل پنجم: خلاصه یافته ها، نتیجه گیری و پیشنهادات

- ۶۵ مقدمه
- ۶۶ بحث و نتیجه گیری
- ۷۰ پیشنهاد های پژوهش
- ۷۳ منابع
- چکیده به انگلیسی
- صفحه عنوان به انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	جدول
۲۳	جدول ۴-۱ توزیع فراوانی استنادها در پان نامه های کارشناسی ارشد رشته شیمی در چهار گرایش آلی، تجزیه، معدنی و فیزیک دانشگاه شیراز طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹
۲۵	جدول ۴-۲ توزیع زبانی استنادها در چهار گرایش آلی، تجزیه، معدنی و فیزیک
۲۷	جدول ۴-۳ توزیع فراوانی انواع منابع اطلاعاتی مورد استناد پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در چهار گرایش آلی، معدنی، تجزیه و فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز
۳۰	جدول ۴-۴ توزیع جغرافیایی استنادها بر حسب گرایش و محل نشر کتابها در چهار گرایش آلی، تجزیه، معدنی و فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز
۳۴	جدول ۴-۵ توزیع فراوانی استنادها در گرایش آلی، طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز
۳۸	جدول ۴-۶ نیم عمر انواع منابع مورد استناد در پایان نامه

	های کارشناسی ارشد شیمی، گرایش آلی طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	
۳۹	توزیع فراوانی استنادها در گرایش تجزیه طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۷
۴۱	نیم عمر منابع مورد استناد در پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در گرایش تجزیه طی سال های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۸
۴۲	توزیع فراوانی استنادها در گرایش معدنی طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۹
۴۵	نیم عمر منابع مورد استفاده در پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در گرایش معدنی طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۱ دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۰
۴۶	توزیع فراوانی استنادها در گرایش فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۱
۴۹	نیم عمر منابع مورد استفاده در گرایش فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۲
۵۰	توزیع فراوانی استنادها در چهار گرایش آلی، تجزیه، معدنی، فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۳

۵۳	نیم عمر منابع مورد استناد در پایان نامه کارشناسی ارشد شیمی در مجموع چهار گرایش آلی، تجزیه، معدنی، فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۴
۵۶	فهرست رتبه بندی شده نشریات ادواری مورد استناد در پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در گرایش آلی در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۵
۵۸	فهرست رتبه بندی شده نشریات ادواری مورد استناد در پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در گرایش تجزیه در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۶
۶۰	فهرست رتبه بندی شده نشریات ادواری مورد استناد در پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در گرایش معدنی در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۷
۶۲	فهرست رتبه بندی شده نشریات ادواری مورد استناد در پایان نامه های ارشد شیمی در گرایش فیزیک در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۸
۶۳	فهرست رتبه بندی شده نشریات ادواری مورد استناد در پایان نامه های کارشناسی ارشد شیمی در چهار گرایش آلی، تجزیه، معدنی و فیزیک طی سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ در دانشگاه شیراز	جدول ۴-۱۹

فصل اول

معرفی پژوهش

معرفی پژوهش

مقدمه:

جهان علم یک کل است که دانشمندان هر یک مسؤولیت جزئی از آن را بر عهده دارند. از ترکیب این اجزاء، سیمای کلی علم در هر دوره تاریخی ترسیم می شود. تحقیق به اعتبار وجه اصطلاحی و مفهومی آن نوعی بازکاوی است. در هر تفکر و تحقیق علمی ممکن است آنچه را پیش از ما دیگران ارائه کرده اند مورد تأمل قرار دهیم، آن را از منظر دیگری بیازماییم، به تعبیر و تفسیر آن پردازیم، یا آن را مورد تصحیح و اصلاح قرار دهیم. بنابراین در عالم تحقیق نمی توان ادعای ابداع کرد. تنها می توان به ترکیب جدید اشاره داشت. بنا به گفته پوپر: در دنیایی که فیزیک آن را وصف می کند، چیزی که حقیقتاً و ذاتاً نو باشد نمی تواند رخ دهد. هر پدیده جدید بازسازی عناصری است که خود به هیچ روی تازگی ندارد، تازگی در ترتیب و ترکیب اجزاء است. «حزی: ۱۳۷۸».

در دهه های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ - خصوصاً دهه ۱۹۶۰ - علم زدگی شدیداً در حوزه های مختلف علمی رواج پیدا کرد. در این دوره تعریف علم به گونه ای دیگر به رغم آنچه مورد نظر بود، متجلی گشت. صاحب نظران در این دوره علم را به معنای کمیتهای قابل سنجش و قابل بازآفرینی تعریف می کردند و هر آنچه را که یافته هایش قابل تکرار و سنجش مجدد باشد، علم می خواندند. به این جهت کیفیتها می بایست به کمیت تبدیل شود، و ارزش کیفیتها با قیاس کمی محاسبه گردد. در همین راستا روشهایی که با اعداد و ارقام و تحلیلهای آماری و ریاضی سر و کار داشت، «روش تحقیق علمی» لقب گرفت و به نتیجه کاربرد روشهای مذکور در موضوعات مختلف «تحقیق علمی» اطلاق می شد.

در این زمینه امیرحسینی (۱۳۷۱) معتقد است :

به دنبال این طرز تفکر مباحث جدیدی در اثر کاربرد روشهای آماری و ریاضی در موضوعات علمی بوجود آمد و نام آنها ترکیبی بود از پسوند «سنجی» «METRICS» و اسامی حوزه های شناخته شده علمی. از این رهگذر کتابداری و اطلاع رسانی هم بی

بهره‌نماد و مباحثی چون کتابسنجی «BIBLIOMETRICS» و بعد از آن اطلاع‌سنجی «INFORMETRICS» پا به عرصه وجود گذاشت.

نخستین بررسی در فرضیه کاربرد تحقیق آماری در کتابداری و اطلاع‌رسانی را کول و ایلاس (۱۹۱۷) و به دنبال آن هولم در سال ۱۹۲۳ به عمل آوردند. از فعالیت‌های مهم دیگر در این حوزه که مطالعات کتابسنجی را در آثار کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح ساخته است می‌توان به گروس و گروس به سال ۱۹۲۷ اشاره کرد. در سال ۱۹۶۹ آلن پریچارد در مقاله‌ای تحت عنوان کتابشناسی آماری یا کتابسنجی، اصطلاح کتابسنجی را جایگزین کتابشناسی آماری نمود و بیان کرد که اصطلاح کتابشناسی آماری نامفهوم است و می‌تواند به آنالیز آماری کتابشناسی‌ها و یا کتابشناسی‌ها در آمار تعبیر شود. (پریچارد: ۱۹۶۹).

«انفجار اطلاعات» علمی نه تنها کار دانش‌پژوهان بلکه کار کتابداران و اطلاع‌رسانان را که موظف به حفظ و اشاعه علم، فرهنگ و تمدن بشری هستند دشوار ساخته است. سؤال مشابهی که در برابر این گروه قرار دارد این است که چگونه می‌توان رابطه مؤثری بین اقیانوس دانش مکتوب و استفاده‌کنندگان از آنها برقرار کرد؟ کتابداران سالها بر این باور بودند که رابطه مثبت و مستقیم بین حجم دانش مکتوب و بهره‌دهی آنها وجود دارد. نظریه «هر چه بیشتر بهتر» چنین القا می‌کرد که بین کمیت و مفید واقع شدن رابطه مثبتی برقرار است. اما تجارب گذشته نشان داد که میزان تولید متون بسیار بیشتر از آن است که بتوان همه متن‌ها را تهیه کرد، سازمان داد و در محلی بنام کتابخانه نگهداری کرد. محدودیت‌های مالی، محدودیت فضای کتابخانه و کمبود نیروی انسانی کاردان موجب شد که کتابداران بکوشند تأثیر یا استفاده از اطلاعات حاصل از تحقیقات دانشمندان و محققان، بدون تأکید بر کمیت، مؤثرترین ارتباط را بین محتوی مجموعه و مراجعان به کتابخانه برقرار سازند. یکی از روشهایی که برای رسیدن به اهداف بالا مورد استفاده قرار می‌گیرد، کتابسنجی است که قادر است:

۱- شیوه‌های تولید، کسب و اشاعه اطلاعات را به گونه‌ای غیر مستقیم مورد بررسی قرار دهد.

۲- ارزش بالقوه تجزیه و تحلیل منابع و مأخذ متون را در کشف قواعد ناشناخته حاکم بر مبادله اطلاعات علمی نشان دهد.

۳- مبنایی علمی برای مجموعه سازی کتابخانه ها، مجموعه های متون غیر فارسی فراهم آورد. (دیانی: ۱۳۷۹).

روش استنادی، یکی از شیوه های کتابسنجی است. به گفته عصازه (۱۳۷۷) تحلیل استنادی به ارزیابی متون علمی بر اساس شمارش استناده های تعلق گرفته به آن متون می پردازد.

کوزن (۱۹۸۹) در بررسی خود تحت عنوان «ارزش مطالعات استنادی چیست؟» از دیدگاه جامعه شناسی، به استنادها می نگرد. از نظر تئوری جامعه شناسی استنادها در تقاطع دو سیستم قرار دارد:

۱- سیستم علم معانی و بیان

۲- سیستم پاداش

سیستم علم معانی و بیان (سیستم مفهومی، تصویری و ادراکی) سیستمی است که از طریق آن دانشمندان سعی در متقاعد ساختن یکدیگر درباره ادعاهای علمی شان دارند. و سیستم پاداش (سیستم تشخیص، شهرت و اعتبار) سیستمی است که دانشمندان از طریق آن به دستاوردهای دیگران اعتبار می بخشند.

منگشین (۱۹۹۳) در مقاله خود تحت عنوان «مروری بر مطالعات استنادی» از دو مکتب بسیار مهم فکری درباره استنادها یاد می کند:

۱- مکتب معیارگرا

۲- مکتب جامعه شناختی خرد

مکتب معیارگرا در مورد استنادها بر این باور است که دانشمندان در متون خود با استناد بر آثار دیگران به کارهای همکارانشان اعتبار می بخشند. به علاوه استناد به آثار دیگران، میزان تأثیرپذیری نوشته ها را به آثار استناد شده نشان می دهد.

مکتب جامعه شناختی خرد بر این نظریه استوار است که استنادها به خواننده یا جستجوگر اطلاعات کمک می کند تا مدرکی دال بر ارتباط منطقی ایده ها، افکار و عقاید ارائه دهد. در واقع، بین مدرک استناد کننده و مدرک استناد شده رابطه مفهومی و معنایی برقرار است.

یکی از منابعی که می توان به کمک روش تحلیل استنادی مورد تحلیل و بررسی قرارداد پایان نامه ها است.

ماهیت منابع و روی آوردن به اسناد و مدارکی که شناسایی و دستیابی به آنها با دشواری صورت گرفته است، سبب می گردد که فهرست مآخذ پایان نامه ها منبع بسیار با ارزشی برای آگاهی نسبت به متون مربوط به موضوعی کاملاً محدود باشد. همین ویژگی سبب شده است که پایان نامه ها را از دو دیدگاه در رشته های مختلف دانشگاهی و پژوهشی مورد توجه قرار دهند، یکی به عنوان مدرک مفید پژوهشی (به اعتبار متن تحقیق) و دیگر به مثابه نوعی کتابشناسی تحقیقی (به اعتبار فهرست مآخذ پایانی). (حری: ۱۳۷۸).

در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل استنادی مآخذ پایان نامه های دانشجویان کارشناسی ارشد رشته شیمی در چهار گرایش شیمی آلی، شیمی تجزیه، شیمی معدنی، شیمی فیزیک دانشگاه شیراز در سالهای ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۹ مورد بررسی قرار گرفته است.

بیان مسأله:

علم شیمی در بهبود سطح زندگی اهمیت فراوان دارد. به عنوان مثال، از شیمی در ساخت فلزات سخت و سفت، بهبود بخشیدن به خاک ها و از بین بردن باکتری ها استفاده می شود. همچنین شیمی توسعه موادی مانند لاستیک، نایلون و پلاستیک را از سایر مواد گوناگون امکان پذیر ساخته است.

امروزه شیمی باعث شده است تا افراد بسیار زیادی در آزمایشگاه ها، دانشگاه ها، مدارس و در کسب و کارهای مختلف مشغول به کار شوند. دانش علم شیمی در تعدادی از رشته ها مانند پزشکی، کشاورزی و مهندسی حائز اهمیت فراوان است.

با توجه به اهمیت این موضوع در توسعه علوم و رشته های مختلف، که به نوبه خود موجبات توسعه علمی را فراهم می آورد، بررسی فهرست مآخذ پایان نامه های دانشجویی، مدارک مهمی را پیرامون استناد از منابع کتابشناختی ارائه نموده و باعث شناخت میزان کارایی، توانایی، تازگی و عمق مجموعه کتابخانه ها خواهد شد.